

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Newsletter

červen 2009

Východoevropský program 3/2009

Měsíčník o dění ve Východní Evropě

V tomto vydání najdete

Plány EU na modernizaci plynovodů a ruská reakce

Rusko a Spojené státy se dohadují o snižování jaderných zbraní: pohled z Moskvy

Summit v Chabarovsku odhalil neshody mezi EU a Ruskem

Volby v Jižní Osetii

Minianalýzy

Plány EU na modernizaci plynovodů a ruská reakce

Petr Binhack

Ukrajina dlouhodobě sleduje posílení vlastní energetické bezpečnosti, čemuž by vedle celkové modernizace plynovodů mělo pomoci také navýšení jejich tranzitní kapacity o 60 miliard m³ plynu za rok a zdvojnásobení skladových kapacit na celkových 60 miliard m³. Podle premiérky Tymošenkové je k dosažení těchto cílů nutná částka ve výši 5,5 miliard dolarů. Dne 23. března 2009 byla v Bruselu mezi zástupci Ukrajiny a Evropské komise podepsána dohoda o spolupráci při modernizaci ukrajinských plynovodů. Již druhý den, tj. 24. března, bylo zveřejněno prohlášení Tymošenkové o vůli spolupracovat na modernizačních projektech i s Ruskem.

Dohoda vyvolala okamžitou reakci nejen u Ruska, ale také u některých členských států Unie, především u Německa a Itálie. Nejhlasitěji se ozvalo Německo, které označilo dohodu za špatně načasovanou a navíc neuváženou s odkazem na neúčast Ruska na jednáních. Z pohledu Ruska byla tato dohoda olejem přilítým do ohně v době, kdy docházelo k normalizaci energetických vztahů s Ukrajinou po lednové plynové krizi. Ruský ministr energetiky Sergej Šmatko pohrozil přehodnocením cenové politiky, pokud by měla být zachována bilaterální podoba dohody. Střízlivější ruské reakce označily podobný plán bez účasti Ruska za politicky chybný.

V průběhu následujících tří měsíců následovaly kroky Gazpromu namířené proti možnému podílu EU na ukrajinské tranzitní síti. Za hlavní ruský počín lze považovat plány na urychlení projektu South Stream a zdvojnásobení jeho kapacity, čímž by ztlačil význam Ukrajiny jako tranzitní země. Ve stejném období se nepodařilo uzavřít dohodu o platbách Ukrajiny za ruský plyn ve výši 5 miliard eur. Rusko, které Ukrajině jednorázově zaplatilo tranzitní poplatky na celý rok 2009 varovalo EU, že pokud nedojde k odběru plynu a jeho uskladnění na ukrajinském území, může v zimních měsících postihnout Evropu stejný nedostatek zemního plynu jako na počátku roku

2009. V průběhu května pak přišlo Rusko s vlastním odhadem nákladů na modernizaci ukrajinské tranzitní sítě, které by měly dosáhnout částky až 16 miliard dolarů. Zároveň ruský ministr Šmatko odmítl účast Ruska na bilaterální EU-Ukrajinské dohodě z 23. března.

Rusko a Spojené státy se dohadují o snižování jaderných zbraní: pohled z Moskvy

Jakub Kulhánek

Poté co Barack Obama usedl v Bílém domě, začalo se mluvit o možném zlepšení americko-ruských vztahů poznamenaných celou řadou diplomatických roztržek a v neposlední řadě pak ruskou intervencí v Gruzii v srpnu minulého roku. Přes všechny naděje vkládané v novou demokratickou administrativou a její schopnost se s Ruskem dohodnout je však více než pravděpodobné, že některé dlouhodobé rozdíly v pohledu na zásadní otázky mezinárodního dění mezi Washingtonem a Ruskem půjde jen těžce překonat. Pokud však můžeme očekávat nějaký výrazný posun k lepšímu, bude se pravděpodobně jednat o schválení nové smlouvy o redukci strategických sil Ruska a Spojených států.

Nová dohoda by měla nahradit smlouvu START 1 (Strategic Arms Reduction Treaty), stanovující počet povolených jaderných hlavic a jejich nosičů v arsenálech Ruska a Spojených států. Pro Moskvu má schválení nové dohody zásadní význam a to zejména ve dvou rovinách. Zaprvé má dohoda se Spojenými státy pro Moskvu značný symbolický význam. V mnoha ohledech jsou pro Rusko strategické síly jediným pozůstatkem jeho velmocenského postavení z dob studené války. Nejen proto tak prosazení legálně závazné dohody s Washingtonem může v očích Kremlu představovat důležité posílení pozice Ruska na mezinárodní scéně.

Dále se pak Moskva snaží prostřednictvím schválení nové smlouvy zakotvit Spojené státy v právně závazném režimu, který by Washington nutil ke snížení jeho jaderného arsenálu. Na konci tohoto roku má totiž vypršet platnost smlouvy START a hrozí tak, že by zde neexistoval žádný rámec ke kontrole strategického zbrojení mezi Ruskem a USA. Tato skutečnost je pak z pohledu Moskvy navíc umocněna faktem, že na rozdíl od Spojených států si ruské strategické síly z dlouhodobého hlediska stejně nemohou současný jaderný arsenál dovolit.

Rozhovory nyní probíhají na expertní úrovni (v Moskvě v 19.-20. Květnu a Ženevě 1.-3. a 23.-24. června). Za americkou stranu vede rozhovory Rose Gottemoellerová, náměstkyně ministra zahraničí pro otázky odzbrojení a její ruským protějšek Anatolij Antonov. Oba jsou považováni za zkušené vyjednávače a vkládá se v nich nemalé naděje.

Nicméně schválení nové dohody stojí v cestě především otázka výstavby amerického protiraketového štítu a to pak zejména jeho evropské části. Z vyjádření Moskvy se zdá, že problematika protiraketové obrany je klíčová a pokud se nepodaří vyřešit situaci ohledně umístění protiraketové obrany v Polsku a České republice, je Rusko připraveno celou dohodu pohřbit. Tento sebevědomý postoj na straně ruské vlády je založen na domněnce, že Washington má na schválení nové dohody větší zájem než Rusko samotné. Tento kalkul se však může projevit jako osudový. První zásadním testem rusko-amerických rozhovorů proto bude plánovaná návštěva prezidenta Obamy v Moskvě na začátku července. Moskva si od této návštěvy slibuje alespoň

rámcovou shodu nad parametry nové dohody o redukci jaderných arsenálů, avšak pokud jednání o protiraketové obraně uvíznou na mrtvém bodě, výsledkem setkáním Obamy a Medvěděva bude jen vágní deklarace signalizující pokračování nelehkých rozhovorů s minimální nadějí na brzkou dohodu.

Summit v Chabarovsku odhalil neshody mezi EU a Ruskem

Lukáš Tichý

Pokud bychom pomocí článků a komentářů prezentovaných v zahraničním tisku analyzovali výsledky summitů EU-Rusko z posledních několika let, nejčastěji se opakující hodnocení by nás dovedla k závěru, že jednání mezi představiteli EU a Ruska nepřinesla žádný zásadní pokrok či průlom, a ani nic ve své podstatě nevyřešila. Podobně, tj. neshodou mezi Brusel a Moskvou, skončil i poslední v pořadí 23. summit EU-Rusko, který se konal ve dnech 21. a 22. května 2009, a jehož hlavním tématem byla energetická bezpečnost a spolupráce.

Již samotný výběr místa konání summitu, v ruském dálnévýchodním městě Chabarovsk, 8 000 km od Bruselu a blízko hranic s Čínou, měl podle všeho zástupcům EU připomenout, že nejsou jedinými obchodními partnery Ruska v otázce dodávek energie, ve kterých v současnosti na obou stranách panují protichůdné názory. Patu dosáhla zejména jednání ohledně energetické spolupráce v rámci Energetické charty, když Brusel dal jasně najevo, že nehodlá ustupovat od jejího obsahu a vytvářet nová pravidla energetické hry. Naproti tomu Moskva s úmyslem pozměnit popř. zcela nahradit Energetickou chartu představila vlastní dokument nazvaný „Nový právní rámec pro energetickou spolupráci“. Ten by zahrnoval hlavní producenty, tranzitní země a spotřebitele a pokrýval by všechny aspekty globální energetické spolupráce.

Zároveň ruský prezident Dmitrij Medveděv během summitu odmítl ujistit Evropu o tom, že se nebude opakovat lednová plynová krize. Tentokrát problém není v platbách za spotřebovaný plyn, ale v potřebě Kyjeva během léta naplnit podzemní zásobníky, ze kterých čerpá zemní plyn v zimě. Na to potřebuje 19,5 mld. m³ plynu za více jak 4 miliardy dolarů. Pokud tento plyn nezíská, bude muset Ukrajina odebírat plyn z tranzitního plynovodu, což podle ruské strany povede k ohrožení bezpečnosti a plynulosti dodávek, v nejhorším případě pak k plnému zastavení plynu do Evropy. K vyřešení situace by se podle Moskvy měla Ukrajina poskytnout půjčka na zaplacení dodávek za ruský plyn. Naopak EU se pokoušela prosadit změnu stávajícího „mechanismu včasného varování“ a navrhla princip, podle kterého dodávky plynu do Evropy nesmí být zastaveny ani při konfliktu mezi produkující a tranzitní zemí.

Volby v Jižní Osetii

Vladka Votavová

V gruzínské separatistické provincii Jižní Osetii, která po loňské pětidenní válce Ruska s Gruzii vyhlásila nezávislost, se v neděli 31. května konaly parlamentní volby. Jihoosetský prezident Eduard Kokojev (Kokoity), který je však mezinárodně uznáván pouze ruskou a nikaragujskou diplomacií, volby prohlásil za první zkoušku demokracie v novém státě. S tímto tvrzením by se však dalo polemizovat, s ohledem na situaci na jihoosetinské politické scéně před samotnými

volbami. Boj o moc vycházel ze situace po srpnovém konfliktu, který velmi oslabil popularitu prezidenta Kokojeva. Ten selhal před řadovými voliči postiženými válkou kvůli špatné distribuci humanitární pomoci, a protirežimní strany mu dále vytýkaly zpronevěru financí, které Rusko režimu poskytlo na opravu zničené infrastruktury. Opozičním stranám se tak otevřel prostor pro oslabení doposud vedoucí prezidentské strany v parlamentu.

Do 34-členného parlamentu kandidovaly čtyři politické strany. Bez problémů proběhla kandidatura největší jihoosetinské strany Jednota a Komunistické strany. Jednota (Edinstvo) byla založená roku 2003 a pochází z ní prezident Kokojev. Její předsedou je Zurab Kokojev a motto strany zní „Naše cesta vede do Ruska“. Hlavní programový cíl strany, uznání nezávislosti, byl loni oficiálně naplněn. Přesto Eduard Kokojev během předvolební kampaně nekompromisně vyhlášoval, že udělá „vše, co je v jeho silách pro připojení k Ruské federaci“. Promoskevská Komunistická strana (KPYO), fungující od roku 1993, si vytyčila za hlavní cíle obnovení důvěry lidí v parlament spolu s posílením jeho legislativních pravomocí a konsolidaci země, nikoli na úkor zhoršení vztahů s Tbilisi. Jejím lídrem je dosavadní předseda parlamentu Stanislav Kočiev.

Za přinejmenším nestandardní se však dá označit situace v Lidové straně, která se před volbami rozštěpila na dvě frakce, z nichž pouze jedna (odštěpenecká) byla oficiálně registrovaná k volebnímu klání, čímž byla prezidentu Kokojevovi de facto zajištěna parlamentní většina. Původním předsedou lidovců byl Roland Kelechšajev, který ale odmítl loajalitu prezidentovi, a tak byl odstaven z vedení strany, do něhož se dostali prorežimní politici v čele s vedoucím kandidátky Kazimirem Plijevem. Kelechšajev se bez úspěchu dovolával spravedlnosti u ruského prezidenta Medveděva, ale ten odmítl do průběhu voleb intervenovat, a tak Kelechšajev deklaroval, že spor předloží ruským úřadům a případně i Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Voliči původní lidové strany byli vyzváni k bojkotu voleb.

Čtvrtá strana, socialistická Vlast (Fydybasta), tedy jako jediná z kandidujících stran nepodporovala Kokojevův režim. Strana nesměla v předchozích volbách (2004) kandidovat vůbec, a i letos měla problémy. Její předseda Vjačeslav Gobozov nesměl kandidovat, oficiálně z důvodu údajně krátké doby trvalého pobytu v Jižní Osetii, a tak na jeho místo nastoupil bratr Stanislav. Je zřejmé, že Vjačeslav Gobozov odmítl nominovat i prezidentovy kandidáty, a proto došlo k výše uvedené situaci.

Jihoosetinský systém voleb do parlamentu využívá proporční systém, ve kterém voliči vyberou na pětiletý volební mandát jednu stranickou kandidátku, uzavírací klauzule pro vstup do parlamentu je stanovena na 7 %. Pro platnost voleb je nutná více než 50 % volební účast, přičemž do doby konání letošních voleb bylo u centrální volební komise registrováno asi 52 tisíc voličů. Podle některých zdrojů je však toto číslo přehnané, což může vést k dohadům nad pravostí volebních výsledků. Volební místnosti byly otevřeny nejen v Jižní, ale i v ruské Severní Osetii a v Moskvě; tento systém se opět může jevit jako problematický z hlediska manipulace s hlasy při jejich sčítání.

Volby dopadly následovně: Jednota 46,4%, lidovci 22,5%, komunisté 22,3%. Vlast se do parlamentu neprobojovala. Zdá se pravděpodobné, že koaliční většinu utvoří Jednota spolu s lidovci, čímž by si Kokojev pojistil podporu změny ústavy tak, aby mohl prodloužit svůj

prezidentský mandát na tři po sobě jdoucí pětiletá volební období (další prezidentské volby se uskuteční v roce 2011). Voleb se podle oficiálních zdrojů mělo účastnit 80% oprávněných voličů. Čtyři mandáty jsou vyhrazeny pro volební okrsky s gruzínskou většinou, která však volby bojkotovala, a tak zůstanou neobsazeny.

K volbám se postupně vyjádřili všichni klíčoví aktéři v regionu. Stejně jako Gruzii byly volby jednoznačně odmítnuty coby nezákonné také Evropskou unií, USA a NATO s tím, že jejich konání nepřispívá k dosažení mírového řešení konfliktu na jižním Kavkaze, neboť tyto země považují Jižní Osetii za integrální část Gruzie. Ruská federace, jediný stát, který volby uznal, uvedla, že gruzínské úřady Jihoosetincům nacházejícím se v Gruzii znemožňovaly účast ve volbách. Mezinárodní pozorovatelé vyslaní k monitoringu voleb však výraznější námitky vůči jejich průběhu neměli. Eduard Kokojev prohlásil, že volby dokázaly, že si Jihoosetinci „zaslouží žít v nezávislém státě“. Odlišný názor na jejich demokratický průběh ale měli opoziční předáci (Albert Džušojev, Alan Gasijev), kteří je odsoudili jako zmanipulované, jednak s ohledem na předvolební obstrukce a dále pak proto, že voliči byli úřady k hlasování nuceni.

Volby do jihoosetinského parlamentu dokázaly, že Rusku vyhovuje mít v Jižní Osetii svou loutku v podobě prezidenta Kokojeva, namísto nástupu nových politických lídrů s umírněnější politikou vůči Tbilisi a usilujících (alespoň ve volební kampani) o zlepšení poválečné situace. Je na místě podotknout, že zejména EU mohla využít rozporů protirežimní opozice s ruskou vládou a pokusit se navázat s ní určitý dialog. Svým nekompromisním postojem však k posunu ve vyjednávání nijak nepřispěla.

Komentované zprávy

Rusko

- Na geopolitické aréně Rusko úspěšně ubránilo své pozice energetické velmoci tím, že dokázalo přesvědčit Kazachstán, Uzbekistán a Turkmenistán nepřipojovat se k tzv. Energetické chartě, kterou iniciovaly evropské země s cílem minimalizace vlastní energetické závislosti na Moskvě. Navíc Rusko dosáhlo dohody s Itálií o dvojnásobném navýšení transportních kapacit plynovodu South Stream, a s Čínou uzavřelo energetickou dohodu, jejíž hodnota se pohybuje okolo 100 mld. dolarů. Tyto události se odehrály na pozadí vzestupu světových cen na energetické suroviny. Po sedmi měsících se cena ropy v Evropě opět ocitla nad hranicí 70 dolarů za barel, ale ani tato cena stále není dostačující z hlediska příjmů do ruské pokladny.

Ukrajina

- Ukrajinskou politickou scénou opět otřásaly skandály. Ministr vnitra Jurij Lucenko byl zřejmě v podnapilém stavu zadržen policií na letišti v německém Frankfurtu, další aféru rozvířila Julija Tymošenková, která v náznacích obvinila ministra obrany Jurije Jevchanurova z tajného převodu armádních financí do předvolebního štábu Juščenkovy strany *Naše Ukrajina – Národní sebeobrana*.

- Tymošenková také tajně jednala o koaliční smlouvě se svým hlavním ideologickým protivníkem Viktorem Janukovyčem, lídrem *Strany regionů*. V jednáních se vyhnula bolavým tématům jako například statut ruského jazyka na Ukrajině, vstup do NATO či dvojité občanství. Soustředila se spíše na nové rozdělení ministerských resortů a na možné prosazení ústavních změn, mezi nimiž by bylo například navýšení věkového cenzu pro kandidáty na post prezidenta z 35 na 50 let. Tato změna by z prezidentského boje automaticky vyřadila jednoho z kandidátů Arsenije Jaceňuka (35 let), naopak Tymošenkové bude 50 let v listopadu. Janukovyč zpočátku přistoupil k jednáním o koalici, ale posléze je přerušil na základě ne zcela jasných příčin. V médiích se spekuluje že, tímto manévrem Janukovič chtěl oslabit předvolební pozice Tymošenkové, která za svá tajná jednání s ideologickým nepřítelem znovu ztrácela důvěru svých voličů. Mezitím Janukovyč, jakožto opoziční lídr, se pustil do kritiky Tymošenkové vlády za neschopnost čelit ekonomické krizi. Podle ukrajinských analytiků má Tymošenková, pro kterou by hlasovalo přibližně pouhých 22%, značně menší šance v prezidentských volbách nežli Janukovyč.

Tipy na publikace

Ruské duše

Bývalý zpravodaj Českého rozhlasu v Moskvě Petr Vavrouška vydal v českém prostředí jedinečnou publikaci, která napomáhá lépe porozumět současnému Rusku i jeho nedávné historii. Kniha je složena z rozhovorů s třiceti nejzajímavějšími lidmi, se kterými se novinář během svého pobytu v Rusku setkal, jmenujme například čečenského prezidenta Ramzana Kadyrova, posledního sovětského vůdce Michaila Gorbačova, Stalinova vnuka Jevgenije Džugašviliho nebo legendárního šachistu a politika Garriho Kasparova. Rozhovory doprovázejí fotografie Jana Šibíka. Kniha vyšla tento rok v nakladatelství Radioservis.

Obama, Russia and Europe

Publikace Tomáše Valáška (Center For European Reform) se zabývá vztahem USA, Ruska a Evropy v souvislosti s usednutím Baraka Obamy na prezidentský post. Autor se věnuje především aspekty tohoto vztahu „z rozumu“ a problémy jejichž rozdílné vnímání se podepisuje i na vzájemných vztazích. Tomáš Valášek nastiňuje i možnosti jak by tento vztah mohl v budoucnosti vyvíjet a jak vztahy Obama – Medvěděv ovlivňují či mohou ovlivnit Evropu.

Newsletter vyjadřuje názory autorů. Názory vyjádřené v textu nemusí být nutně stanoviskem Asociace pro mezinárodní otázky.

Koordinátorka projektu: Nela Srstková Tajemník: Jana Srpová Minianalýzy: Petr Binhack, Jakub Kulhánek, Lukáš Tichý, Vladka Votavová
Komentované zprávy: Oleg Shenshyn Tipy na publikace: Jana Srpová, Nela Srstková Grafický návrh: Side2 Šablona: Petr Netuka Sazba:
Michaela Baginová Kontakt na redakci: newsletter.mep@amo.cz

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) Žitná 27, 110 00 Praha 1 Tel/Fax: +420 224 813 460 E-mail: info@amo.cz / www.amo.cz

© Asociace pro mezinárodní otázky 2009
